

Kristinka Ovesni

Filozofski fakultet, Beograd

ANDRAGOŠKO ZNANJE – STOŽER PROFESIONALIZACIJE PODRUČJA OBRAZOVANJA ODRASLIH¹

U radu se raspravlja o međusobnom odnosu formalnog profesionalnog obrazovanja i procesa profesionalizacije područja obrazovanja odraslih kroz pokušaje davanja odgovora na nekoliko istraživačkih pitanja: šta je profesionalizacija i koji su njeni ključni elementi? Kako se u andragogiji i srodnim naukama tumači sintagma „područje obrazovanja odraslih”? Da li prethodna profesionalna priprema ima uticaja na ispoljavanje pojedinih elemenata profesije? Kakva je priroda tog uticaja? Da li na ispoljavanje elemenata profesije imaju uticaj činioци iz radne, organizacione ili bio-socijalne sfere? Kakva je priroda delovanja tih činilaca?

Ključne reči: profesionalizacija, obrazovanje odraslih, područje obrazovanja odraslih, andragozi, kadrovi, znanje.

Andragoško znanje – stožer profesionalizacije područja obrazovanja odraslih

Šta je profesionalizacija i koji su njeni ključni elementi?

Pojam „profesionalizacija” spada u red termina deriviranih iz pojma „profesija”; pri određivanju ga je neophodno razdvojiti i razjasniti s obzirom na srodne pojmove (profesionalac, profesionalizacija), s obzirom na poznate sinonime (inteligencija, intelektualac, ekspert) i antonime (amaterizam, amater). Kao polazna osnova etimoloških istraživanja tog pojma najčešće se uzima latinski termin „*profiteri*”, kojim je označavano glasno, javno izricanje kakve zakletve, ili latinska reč profesija (lat. *professio*), u smislu prijave o imenu i

¹ Rad predstavlja znatno izmenjenu i dopunjenu verziju ekspoeza prezentovanog na usmenoj odbrani doktorske disertacije „Profesionalizacija područja obrazovanja odraslih” 25. juna 2007. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

imanju, koju su podnosili pripadnici *korporacija zanatlija*. Dualizam u etimološkim tumačenjima reflektovao je delineaciju generičkog termina profesija. Jedan pravac u razumevanju pojma profesije ukazuje na njenu ekskluzivnost, visok društveni status osoba koje ih obavljaju i mandatornost dugotrajne formalne profesionalne pripreme na univerzitetu (ili na priznatoj visokoškolskoj instituciji). Drugi pravac može da se označi, u izvesnom smislu, kao pejorativan: termin profesija primenjuje se za označavanje bilo kog zanimanja koje se obavlja u lukrativne svrhe.

Pojedini autori smatraju da je poreklo profesije vezano za pojavu univerziteta, što vodi jednoj od bitnih karakteristika profesije – visokoškolskom obrazovanju kao kriterijumu za prepoznavanje profesionalnog statusa nekog zanimanja, mada „u sociološkim studijama postoji neka vrsta minimalne saglasnosti i oko nekih od sledećih obeležja tzv. idealnih ili razvijenih profesija: sistematski teorijski fond znanja, društvena kontrola i društvene sankcije, monopol na stručnu ekspertizu, profesionalna (sub)kultura i kodeks profesionalne etike” (Bulatović, 1987, str. 42-43), kao i da se ovim karakteristikama često dodaju i trajno bavljenje zanimanjem, autonomija i autoritet, uslužna orijentacija, težnja za savršenstvom i profesionalno udruživanje.

Posmatran kroz andragošku prizmu, fenomen profesionalizacije se najjasnije vidi kao „proces strukturalne promene zanimanja kada ono razvije dosegnutost javne prepoznatljivosti i svog statusa kao profesije” (Jarvis, 2002, p. 148) i dobije snažnu, kontinuiranu „infuziju znanja u profesiju u razvoju radi njenog dinamičkog i odgovornog delovanja” (Savićević, 2006).

Kako se u andragogiji i srodnim naukama tumači sintagma »područje obrazovanja odraslih«?

Korišćenje termina „područje” i „područje obrazovanja (i učenja) odraslih” ima više slojeva značenja. U prvom redu, termin „područje” (gr. σφαῖρα, l. *sphaera*, eng. *field*, fr. *sphère*) odnosi se na višedimenzionalni prostor nastao delovanjem (aktivnošću) mnoštva činilaca. Značenje reči „područje”, iako se često koristi kao sinonim za termin „oblast”, koji označava dvodimenzionalnu, statičnu, jasno omeđenu ravan (gr. ζώνη, eng. *area*, fr. *zone*, *région*), nije mu istovetno. „Područje” ne sadrži u potpunosti ni sva značenja termina „prostor”, jer su granice njegovog delovanja relativno jasno označene.

Posmatran kroz prizmu istraživanja profesionalizacije, termin područje označava svaku delovanjem profesije određenu oblast, prostor ili sferu u kojoj ljudi zadovoljavaju određene potrebe uz pomoć drugih osoba, koje su u tu svrhu posebno profesionalno pripremljene. Zato se područje zajedničkog de-

lovanja shvata kao produkt grupisanja specijalista oko zajedničke misije ili kao evolucija više segmentiranih misija (Bulatović, 1987). U literaturi se područje delovanja profesije, u najopštijem smislu, vidi i kao refleksija rada zajednice praktičara i njihovog profesionalnog znanja, pa zbog toga i praktično andragoško profesionalno delovanje u najširem smislu može da se shvati kao refleksija naučnog (teorijskog i empirijskog) znanja praktičara koji profesionalno deluju na području obrazovanja odraslih.

Da li prethodna profesionalna priprema i/ili činioци iz radne, organizacione ili bio-socijalne sfere imaju uticaja na ispoljavanje pojedinih elemenata profesije i kakva je njegova priroda?

Osnovna pretpostavka od koje smo pošli u istraživanju – da adekvatno profesionalno pripremanje pripadnika profesije predstavlja ključni preduslov za prerastanje zanimanja u profesiju, odnosno, da prethodna profesionalna priprema predstavlja ključni činilac u procesu profesionalizacije koji utiče na ispoljenost elemenata profesije, na koji, kroz složene funkcije, uticaj vrše i različiti bio-socijalni, radni i organizacijski činioци – u potpunosti je potvrđena.

Interesantni nalazi dobijeni su kompleksnom statističkom obradom podataka prikupljenih baterijom instrumenata na uzorku od 670 subjekata² s obzirom na sve izdvojene elemente profesionalizovanosti.

Profesionalne asocijacije

Profesionalne asocijacije u literaturi se određuju kao osnovno svojstvo profesije, različito od udruživanja u sindikalne, nevladine i vladine neprofitne organizacije. Ponekad se profesionalne asocijacije određuju kao jedan od dva ekstrema dinamičnog kontinuuma profesionalizacije, kao sredstvo za kontrolu stepena i obima moći ili sredstvo za kontrolu profesije, kao refleksija delovanja posebnih (specifičnih) interesnih grupa, stepena demokratičnosti društvenog sistema. Sa druge strane, one su posebna formalno organizovana društvena grupa, jedna od osnovnih afilijativnih zajednica sa kojima pojedinac može da se identifikuje. Profesionalne asocijacije ispoljavaju višestruke uloge u procesu profesionalizacije: zaštitno-regulatornu, promotivnu, upravljačku, integrativnu i dizajnersku.

² Plasirani i prikupljeni instrumenti

	distribuirano	popunjeno i vraćeno	%
pripadnici razvijenih profesija	150	142	94,7%
studenti andragogije	91	91	100,0%
andragoški kadrovi	489	437	89,4%
UKUPNO	730	670	91,78%

Istorijski posmatrano, na potrebu udruživanja kadrova koji se bave obrazovanjem odraslih ukazivali su mnogi srpski socijaldemokrati, a još jasnije je ovu ideju artikulisao Vićentije Rakić. Međutim, tek u drugoj polovini dvadesetog veka formiraju se Savezi radničkih i narodnih sveučilišta (univerziteta), kao asocijacije – preteče andragoških društava. Teorijske temelje osnivanju profesionalne asocijacije na području obrazovanja odraslih postavio je tek 1961. godine Savićević, ukazujući na značaj selekcije andragoških kadrova i njihovu homogenizaciju s obzirom na relevantno andragoško znanje. Andragoško društvo Jugoslavije formalno je registrovano 1965. godine, dok su u narednih nekoliko godina osnovana i andragoška društva na nivou republika i autonomnih pokrajina. Raspad Jugoslavije usporio je delovanje određenih (ranije republičkih i pokrajinskih) ogranaka profesionalne asocijacije (Andragoško društvo Slovenije). Neki od ogranaka uspeali su da samo delimično povrate svoj uticaj i parcijalno revitalizuju delovanje kroz partnerske projekte (Hrvatsko andragoško društvo), dok su pojedini ogranci zamrzili svoje delovanje, ali su ga potpuno efikasno nadomestili delovanjem nevladinih organizacija (u Srbiji: Društvo za obrazovanje odraslih).³

Posmatrano kroz sočiva podataka prikupljenih kompleksnom baterijom instrumenata (Ovesni, 2007), ishodi T-testova za nezavisne uzorke ukazali su da andragoški kadrovi obuhvaćeni istraživanjem (slika 1) na nivou statističke sigurnosti 0,01 opažaju da se profesionalne asocijacije oslanjaju na specijalističko znanje sopstvenih članova, ali i da bi jasnija kontrola „ulaska u profesiju”, uz podizanje barijere za ulazak u profesionalnu asocijaciju samo za adekvatno profesionalno pripremljene kadrove i uz istovremeno podsticanje za uključivanje u profesionalnu asocijaciju, mogla da otvori i produbi potrebu za formalnim sticanjem neophodnih andragoških znanja kod neadekvatno profesionalno pripremljenih pojedinaca (NPP). Adekvatno profesionalno pripremljeni andragozi (APP) u 99 odsto slučajeva opažaju i učestalo održavanje formalnih sastanaka profesionalne asocijacije kao viši stepen organizovanosti profesije, i vezuju ga za mogućnost razvoja sopstvene karijere. NPP na istom nivou statističke sigurnosti kao distinktivnu u odnosu na druge karakteristike vide samo ispoljenu moć profesionalne asocijacije u društvu; percepcija profesionalne asocijacije za njih nema isti značaj kao za adekvatno profesionalno pripremljene andragoge. Uopšteno posmatrano, svi dobijeni nalazi jasno ukazuju da adekvatna prethodna profesionalna priprema oblikuje percepciju specijalističkog znanja kao preduslova za pripadnost profesionalnoj asocijaciji.

³ Interesantno je da je takvo delovanje Društva za obrazovanje odraslih značajno je uticalo i na rezultate dobijene u empirijskom delu istraživanja, jer ova organizacija daje izuzetno snažan doprinos profesionalizaciji područja obrazovanja odraslih i efikasno obavlja uloge andragoške profesionalne asocijacije.

Na ovu percepciju utiču i zvanje i način na koji su pojedinci angažovani, što je potvrda preduslova za pripadnost profesionalnoj asocijaciji.

Slika 1. Uticaj profesionalnog znanja na percepciju aspekata delovanja profesionalne asocijacije

Zanimljiv nalaz dobijen je i u pogledu procene profesionalne solidarnosti, tj. moći profesionalne asocijacije izražene kroz umreženost članova, procenjivane preko stepena i snage povezanosti članova: moć profesionalne asocijacije opaža se kao viša sa porastom obrazovnog nivoa i mesečnih prihoda na nivou statističke sigurnosti 0,01 kod APP. Sa druge strane, u 99 odsto slučajeva kod NPP moć profesionalne asocijacije opažaju kao višu pripadnici muškog pola, što ukazuje da bi kod žena profesionalno angažovanih na području obrazovanja odraslih, ali ne i adekvatno profesionalno pripremljenih, valjalo probuditi potrebu za intenzivnijim „umrežavanjem” na području profesionalnog delovanja, koje može da se ostvaruje formalno i neformalno.

Andragoška profesija i dalje, kako opažaju zaposleni na području obrazovanja odraslih, uživa status „profesije u nastajanju” jer je jedina, opšte prepoznatljiva, „stvarna” moć koju ona poseduje jedinstvena, ekskluzivna suma znanja i veština. Moć kontrolisanja tržišta ili moć šireg političkog delovanja u ovom trenutku nisu inherentne andragoškoj profesiji. Takav nalaz nije u skladu sa zaključcima nekih istraživanja sprovedenih u drugim, razvijenim sredinama (Ratigan, prema: Goodlad, Soder & Sirotnik, Eds., 1990; Sissel, 2001, u:

Hansman & Sissel, Eds., 2001) u kojima postoji duža i drugačija tradicija profesionalnih asocijacija. Na takav nalaz najverovatnije dodatni uticaj vrše i neki momenti koji nisu eksplicitno uključeni u ovo istraživanje – npr. ekonomsko i političko stanje u zemlji, tradicija, kultura i dr. Moguće je da uzrok tome leži, barem delimično, i u kombinovanoj mogućnosti kontrole članova asocijacije i područja profesionalnog delovanja, što je nalaz i drugih istraživanja (Merriam and Brockett, 1997). Dodatnom proverom, ovo delovanje je potvrđeno kod APP, dok je kod NPP ustanovljeno da statistički značajno u 95 odsto slučajeva opažanje porasta moći sopstvene profesionalne asocijacije u društvu utiče na opažanje.

Profesionalna autonomija

Profesionalna autonomija je sociološko-psihološki konstrukt koji se odnosi na nezavisnost, kritičko mišljenje, stepen kontrole nad kontekstom i metodama profesionalnog delovanja, kao i slobodu i nezavisnost od spoljašnjih, formalnih regulativa i ograničenja na globalnom, eksternom i internom planu. Sloboda, samostalnost, nezavisnost i odgovornost u srži su ovog konstrukta, koji predstavlja jedan od važnijih aspekata profesionalizacije. Profesionalna autonomija reflektuje profesionalnu moć (uticaj) i profesionalno znanje: od profesionalaca se očekuje da na osnovu profesionalnog znanja (nezavisno od klijenta ili drugih socijalnih činilaca) donose odluke o profesionalnim aktivnostima. No, visok stepen moći neke profesije u društvu (*politička, tj. globalna autonomija*) ne implicira obavezno i visok stepen samostalnosti (autonomije) u praktičnom delovanju (*eksterna autonomija, tj. samoregulatornost*). Pored toga, stepen moći koju jedna profesija ima uslovljen je i ukupnim stepenom *interne autonomije* svih njenih pripadnika, koja direktno zavisi od njihovog položaja u organizacijama u kojima obavljaju svoju profesionalnu delatnost.

Dobijeni nalazi na najvišem nivou statističke sigurnosti pokazali su da je postojanje autonomije u sopstvenom profesionalnom delovanju procenjeno kao nezavisno od prethodne profesionalne pripremljenosti: NPP smatraju da im bavljenje profesijom daje osećaj autonomije zato što je njihov posao kompleksan i zahteva davanje prednosti sopstvenom mišljenju. No, stalno preispitivanje i kritičko promišljanje prakse izraženije je kod APP, koji i češće procenjuju kako aktivno učestvuju u donošenju najvažnijih odluka u organizaciji u kojoj su zaposleni (Slika 2). To ukazuje da, s obzirom na kriterijume koje je kao dominantne izneo Šon (Schön, 1983) – profesija andragoga pripada redu razvijenih profesija. Suma narastajućeg profesionalnog znanja kod APP uslo-

žnja i povećava broj mogućih kreativnih rešenja profesionalnih zadataka, ali povećava i nivo samokritičnosti pripadnika profesije.

Slika 2. Uticaj profesionalnog znanja na percepciju profesionalne autonomije

Shodno tome, ni nalaz o proceni da adekvatno profesionalno pripremljeni andragozi aktivnije participiraju u odlučivanju o ključnim problemima u organizacijama u kojima su zaposleni ne predstavlja veliko iznenađenje, jer ovi kadrovi poseduju znanje za obavljanje raznovrsnih funkcija i uloga prisutnih u sferi menadžmenta obrazovanjem odraslih: planiranja, odlučivanja, organizovanja, koordinacije, kontrole. Primena kanoničke korelacione analize dopustila je donošenje zaključka o uticaju socijalnih karakteristika roditelja na procenu autonomije, koji je posebno izražen kod NPP. Kod APP je ustanovljeno da su naglašeniji „personalni” činioci i oni koji pripadaju radnom i organizacionom kompleksu. Sa andragoškog aspekta, posebno je zanimljiv nalaz o uticaju obrazovnog nivoa na (samo)procenu postojanja autonomije u profesionalnom delovanju: što je obuhvatnija baza posedovanog specijalističkog znanja, to se jasnije kristališe i opaža posedovana profesionalna autonomija, čime su potvrđeni i rezultati drugih istraživanja (detaljnije u: Alibabić, Ovesni, 2006).

Pripadnici profesije koji se osećaju kao kompetentni, iskusni i efikasni obično i ispoljavaju visok stepen autonomije u profesionalnom delovanju, što otvara prostor za diferencijaciju programa za kontinuirano profesionalno obrazovanje i razvoj specifičnih strategija koje bi pogodovale svakoj grupi subjekata posebno.

Socijalna (društvena) kontrola profesije

Najšire posmatrano, socijalna kontrola profesija određuje se kao uticaj društvene grupe na pojedince – pripadnike profesije, koji može da se okarakterise kao pozitivan ili kao negativan proces. Na pripadnike profesije dominantan uticaj ima himerička socijalna kontrola (vrše je kolege, tj. drugi pripadnici profesionalne zajednice, i to samostalno, grupno ili preko asocijacije). U ostvarivanju socijalne kontrole profesije poseban značaj ima i profesionalno (specijalističko) znanje, čiji je osnovni instrument uticaja profesionalna jurisdikcija, koja predstavlja osnovu kontrole podele rada unutar područja delovanja. Ovaj problem pozicionira se i iz ugla tržišta rada, pri čemu se, kroz prizmu profesionalnog znanja, vrši distinkcija na eksternu i na internu, odnosno, na intelektualnu i savetodavnu jurisdikciju, kao bazične forme socijalne kontrole profesije. Posedovanje profesionalne jurisdikcije je varijabilno u odnosu na opredeljenje klijenata, nova profesionalna znanja, različite aktere na području delovanja, kao i postavljanje i promenu standarda u obavljanju profesionalnih aktivnosti, i povezano sa profesionalnom regulativom, sertifikacijom i licenciranjem. Smatra se i da je mera profesionalizovanosti srazmerna stepenu primene formalno stečenog znanja i sposobnosti, kao i stepenu odgovornosti i poštovanja profesionalnih standarda koje su ustanovili sami pripadnici profesije. Pri tome, dimenzije profesionalizovanosti predstavljaju referentni okvir za primenu profesionalne (principi profesionalne etike) i laičke regulative. Ustanovljena je (statistički značajna u 95 odsto slučajeva) i veza između ekspresije profesionalne autonomije i stepena socijalne kontrole andragoške profesije, koja zavisi i od demokratskosti društva u kome se obavlja profesionalna delatnost, ustanovljenih profesionalnih standarda, postojanja i mere primenjenosti kodeksa profesionalne etike, kao i društvenog i ekonomskog statusa pripadnika profesije.

Većina istraživanjem obuhvaćenih APP (Slika 3) opaža socijalnu kontrolu područja delovanja kao nejasnu, ispoljava nesigurnost u autoritet sopstvene profesije i veru u profesionalno znanje i ulogu andragoškog delovanja, što ukazuje na potrebu intenzivnijeg i ekstenzivnijeg marketinškog nastupa, uz istovremeno preduzimanje snažnih aktivnosti podsticanja odgovarajućih socijalnih aktera, u prvom redu za legislativno pripremanje, a nakon toga i za usvajanje neophodnih zakonskih regulativa kojima bi se formalizovala pravila delovanja na području i time dao praktični smisao kontroli ulaska u profesiju andragoga. Sa druge strane, NPP nemaju jasnu percepciju dominantnih nosilaca socijalne kontrole profesionalnog delovanja, što ukazuje na neophod-

nost da se programi za njihovo profesionalno obrazovanje učine mandatornim (obaveznim) i uvede strogo formalizovan sistem licenciranja i standardizacije obavljanja profesionalne delatnosti.

Slika 3. Uticaj profesionalnog znanja na percepciju socijalne (društvene) kontrole

Društveni status profesije

Pojmovi društvenog statusa i profesije povezani su mnogostrukim, multifunkcionalnim, socijalnim, istorijskim, psihološkim, ekonomskim i andragoškim relacijama. Visok društveni status pripadnika profesija može se smatrati ključnim elementom profesionalizacije na individualnom nivou. Mogućnost sticanja denotativnog profesionalnog znanja predstavlja privilegiju povezanu sa posedovanjem moći i pripadnošću višem društvenom statusu i obrnuto: bavljenje profesionalnom delatnošću, posedovano formalno obrazovanje, prihvaćena pravila ponašanja, moral i običaji profesije kojoj pojedinac pripada, ekonomsko blagostanje pripadnika profesije, značaj koji se nekoj profesiji u određenoj sredini pridaje u značajnoj meri određuju položaj na hijerarhijskoj lestvici društvenih statusa.

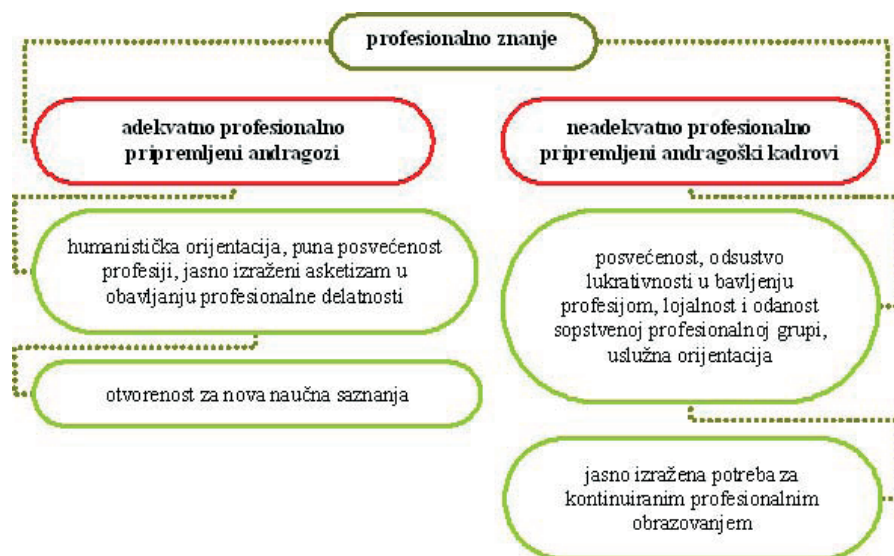
Slika 4. Uticaj profesionalnog znanja na percepciju sopstvenog socijalnog statusa

Posedovano profesionalno znanje (Slika 4) nije se pokazalo kao statistički značajan činilac delineacije s obzirom na percepciju sopstvene profesije kao važnog činilaca društvene stabilnosti i na percepciju lokusa kontrole i oblikovanja standarda i programa za kontinuirano profesionalno obrazovanje. No, percepcija da se lokus kontrole i oblikovanja nastavnog plana i programa na studijskoj grupi fakulteta na kome su stekli bazičnu profesionalnu pripremu nalazi u grupi pripadnika njihove profesije snažnije je ispoljena kod NPP. Drugačije, neslaganje sa tvrdnjom da je visok status njihove profesije odraz prirodnih karakteristika njenih pripadnika izrazilo je znatno više APP. Znatno više NPP izrazilo je da opaža kako je šira javnost dobro informisana o stručnim uslugama koje može da traži od pripadnika njihove profesije, ali istovremeno nisu bili sigurni u neke distinktivne eksterne oznake andragoške profesije: da pripadnici njihove profesije imaju visok društveni status, da je status njihove profesije društveno prepoznatljiv kroz brojne, specifične titule i da je visok status njihove profesije odraz odnosa javnosti prema ovom području. Većina istraživanjem obuhvaćenih APP statistički značajno u 95 odsto slučajeva opaža da njihova profesija predstavlja jedan od važnih činilaca društvene stabilnosti,

ali da visok status koji ona uživa nije odraz prirodnih karakteristika pripadnika, već njihovog profesionalnog obrazovanja; oni himeričku kontrolu opažaju kao nejasnu, nisu sigurni u autoritet sopstvene profesije i nemaju previše vere u sopstveno profesionalno delovanje, što utiče na zamagljivanje percepcije njihovog visokog socijalnog statusa.

Profesionalni standardi

Profesionalni standardi često se izjednačavaju sa opunomoćavanjem ili standardima za „ulazak u profesiju”, tj. sa „sertifikacijom” ili „licenciranjem”. Termin profesionalni standardi vezuje se i za opunomoćavanje pojedinaca, pripadnika profesije, i za opunomoćavanje institucije koja realizuje profesionalno obrazovanje. Česta je i distinkcija na tehničke i etičke profesionalne standarde. Standardi su unapred propisani formalni metod statutarne kontrole tržišta; dosežu se ekspertnošću u obavljanju profesije ili sticanjem propisanih kvalifikacija. Profesionalni standardi se shvataju i kao precizna, socijalno posredovana deskripcija zahtevanog i poželjnog ponašanja pri obavljanju profesionalne delatnosti (u smislu kompetentnosti i u smislu etičnosti). Standardi za „ulazak” u profesiju su lako merljivi i često ih je moguće kvantitativno izraziti; oni koji se primenjuju za obavljanje profesionalne delatnosti, shodno kompleksnoj prirodi razvijenih profesija, ne mogu se jasno kvantitativno eksplicirati, pa su najčešće izraženi u formi kvalitativnih smernica. Standardi za obavljanje profesije predstavljaju posebno značajan andragoški fenomen, jer predstavljaju osnovu za uvođenje programa kontinuiranog profesionalnog obrazovanja. Njihova priroda je razvojna jer prati dinamiku promena profesionalnog znanja. Budući da služe kao regulativi za delovanje i kao standardi „izvrsnosti”, oni su ishod kritičkog mišljenja. U andragoskoj literaturi se primena profesionalnih standarda opisuje i kao važan kadrovski proces, osnova za razvoj struktura u organizaciji i u profesiji, osnova za vršenje evaluacije i osnova za povezivanje unutar sistema, u čijoj osnovi stoji znanje.

Slika 5. Uticaj profesionalnog znanja na percepciju profesionalnih standarda

Prema prikupljenim podacima (Slika 5), profesionalne standarde u nekim elementima (posvećenost, odsustvo lukrativnosti u bavljenju profesijom i dr.) NPP percipiraju slično pripadnicima razvijenih profesija. Statistički značajna odstupanja utvrđena su na nivou značajnosti 0,05: samo kod APP druge bazične odlike, kao što su humanistička orijentacija, puna posvećenost profesiji, jasno izraženi asketizam i otvorenost za nova naučna saznanja, dominiraju ili su u značajnoj meri prisutne. To ukazuje da profesionalno obrazovanje ne samo da pomaže u jasnijoj percepciji profesionalnih standarda, već i da predstavlja ključni oslonac u procesu primene profesionalnih standarda – standardizaciji profesije. Nalazi dobijeni u pogledu profesionalnih standarda rasvetlili su potencijalni pravac delovanja: jednostavna aplikacija standarda na pojedinačne aspekte procesa profesionalizacije vodi neujednačenom razvoju profesije, dok njihova partikularna prenaplašenost može da uzrokuje atrofiju osnovnih odlika razvijenih profesija – posvećenost, lojalnost i odanost. Zbog toga je neophodno usvajanje fleksibilnih standarda, a posebno u situaciji kakva je konstatovana u Srbiji: da ne postoje precizni standardi za obavljanje andragoške profesije, da postoji zakonska regulativa o načinu sticanja profesionalnih znanja neophodnih za rad na području obrazovanja odraslih, kada je i dalje široko prisutna praksa zapošljavanja neadekvatno profesionalno pripremljenih andragoških kadrova, kada i pored predloženih mera donosioci zakona ne nalaze prostora za razmatranje i donošenje zakona o obrazovanju odraslih.

Zbog takvih okolnosti, neophodno je da profesionalni standardi budu u punoj meri prilagodljivi promenama u okruženju i zavisni od naučno relevantnog znanja. Pored usvajanja standarda, neophodno je i prilagođavanje teorijskih znanja praktičnim potrebama andragoške prakse, uključivanje adekvatno profesionalno pripremljenih kadrova u raznovrsna akciona istraživanja i podsticanje publikovanja i diseminacije formiranih stručnih znanja.

Profesionalna etika

Posmatrano sa teorijskog aspekta, profesionalna etika se vezuje za set primenljivih pravila (kodeks profesionalne etike) zasnovanih na subjektivnim ocenama, te predstavlja osnovu društvenih dogovora između različitih interesnih grupa koje deluju u istom domenu. No, formalizovanih, pisanih, detaljno preciziranih dogovora ove vrste je malo; znatno su češći neformalni kodeksi profesionalne etike. Oni se primenjuju na dva nivoa: na unutrašnjem, gde se propisuju pravila profesionalnog ponašanja na području delovanja, i na spoljašnjem, gde se propisuju pravila profesionalnog ponašanja sa klijentima, lokalnom i širom društvenom zajednicom.

Slika 6. Uticaj profesionalnog znanja na percepciju elemenata profesionalne etike

Profesionalna etika je višedimenzionalna: njome se izražavaju formalizovanost profesionalnog ponašanja, standardizovanost i raznovrsnost smernica profesionalnog delovanja. Ona se zasniva na poštovanju smernica delovanja i na poštovanju autonomije, slobode i nezavisnosti delovanja pripadnika profesije, pa zato ispoljava više funkcija – kontrolnu, usmeravajuću, zaštitnu, razvojnu, integrativnu i regulativnu. Profesionalna etika deluje na više nivoa: na nivou odnosa između pripadnika profesije, nad odnosima pripadnika profesije prema klijentima, nad profesionalnim znanjem i radnim uslovima.

Ključnu odliku razvijenih profesija, posedovanje privilegije i obaveze za poverljivu komunikaciju sa svojim klijentima – odraslim učenicima, kao inherentnu karakteristiku sopstvenog profesionalnog delovanja, utkanu u standarde za obavljanje profesije – ispoljavaju statistički značajno češće APP (Slika 6). Nalazi su pokazali i da shvatanjem, usvajanjem i praktičnom primenom profesionalnih etičkih normi i pojmova dominira adekvatna profesionalna priprema, u kojoj centralno mesto zauzima kritičko promišljanje budućeg profesionalnog delovanja, a ne samo puko postojanje i nekritička primena normativa (kodeksa), što je osnovna ideja koju su o ovom problemu izneli pojedini autori (Savićević, 1989; Caffarella, u: Merriam & Brockett, 1997; Despotović, 1997; Despotović, u: Kulić i Despotović, 2004. i dr.).

Profesionalna (sub)kultura

Profesionalna (sub)kultura se u dostupnoj konsultovanoj literaturi smatra jednim od osnovnih svojstava na osnovu kojih se može vršiti distinkcija na zanimanja i profesije, pri čemu su izvesni elementi profesionalne supkulture izraženiji što je zanimanje više napredovalo u procesu profesionalizacije. Često je i mišljenje da su osnovni elementi profesionalne kulture vrednosti, norme i simboli koji imaju različit sadržaj, te profesionalni jezik i spoljašnje odlike. Profesionalna supkultura može se odrediti i kao sistem znanja koji oblikuje načine ispoljavanja pripadnosti profesionalnoj grupi, jer profesionalno obrazovanje deluje kao „enkulturacija”, kroz koju se pojedinac adaptira na profesionalnu (sub)kulturu, prihvata simbole profesionalne grupe kojoj pripada i usvaja njene običaje, norme i vrednosti.

Slika 7. Uticaj profesionalnog znanja na percepciju elemenata profesionalne supkulture

Dobijeni nalazi (Slika 7) ukazuju da APP jasnije opažaju međusobnu kooperativnost, ali i da su neodlučniji u pogledu opažanja međusobne razmene iskustava u radu, učestalosti održavanja neformalnih sastanaka na kojima diskutuju o problemima u praksi, uvažavanja autoriteta po iskustvu i međusobnog koordiniranja aktivnosti. Na najvišem nivou statističke sigurnosti zaključeno je da NPP jasnije opažaju da slobodnije međusobno komuniciraju, intenzivnije neguju međusobne odnose i ispoljavaju višu spremnost na žrtvovanje za profesionalnu zajednicu, što ne iznenađuje kada se ima u vidu malobrojnost stalno zaposlenih adekvatno profesionalno pripremljenih andragoga.

* * *

Nalazi istraživanja ukazali su da posebnu pažnju valja posvetiti brižljivom, temeljnom motivisanju NPP sa nižim nivoom obrazovanja, jer oni izražavaju uverenje da kontinuirano profesionalno obrazovanje ne doprinosi kompetentnijem obavljanju profesionalnih aktivnosti. Kod svih NPP, posebno kod onih sa nižim nivoom obrazovanja, neophodno je prilikom oblikovanja programa za kontinuirano profesionalno obrazovanje posebnu pažnju posvetiti bazičnim andragoškim principima, usvajanju znanja o učenju i obrazovanju u odrasлом dobu, kao i savladavanju krucijalnih andragoških sposobnosti i veština, čime se dodatno podvlači značaj potrebe da se bez obzira na postojeće razlike prihvati mandatnost profesionalnog kontinuiranog obrazovanja na

području obrazovanja odraslih. Takvi programi moraju da budu visoko diverzifikovani, teorijski temeljno zasnovani, prilagođeni praktičnoj delatnosti, kontekstu i ulogama koje andragozi obavljaju.

Ustanovljeno je da na području obrazovanja odraslih, najčešće simultano, deluju pripadnici profesije (APP) i pripadnici semi-profesija (NPP). Dok se za profesiju andragoga može s punim pravom tvrditi da je profesionalizovana u velikoj meri, dotle je za čitavo područje nemoguće dati istu ocenu. Jedini put za prevazilaženje ovog jaza među kadrovima koji deluju na području obrazovanja odraslih jeste mandatorno (obavezno) kontinuirano profesionalno obrazovanje, kombinovano sa zalaganjem za aktivno delovanje profesionalne asocijacije, sa različitim motivišućim programima.

Uopšteno posmatrano, APP ispoljavaju sve ključne odlike razvijenih profesija: oni jesu profesija. Sa druge strane, NPP su bliži zanimanjima; iako mnogi od njih imaju formalno stečeno visoko obrazovanje, neophodno je njihovo ekstenzivno i intenzivno profesionalno andragoško obrazovanje uvesti u tokove trajnijih obrazovnih formi. Nesumnjivo je da je proces profesionalizacije područja obrazovanja odraslih koji, iako neujednačenog intenziteta, traje gotovo stotinu godina, daleko napredovao. No, kao i svaki proces, on traje. I u tom kontinuitetu, on se široko oslanja na razvoj andragoških znanja. Profesionalna znanja su stožer koji određuje početak, cilj i tok procesa profesionalizacije.

Literatura:

- Alibabić, Š., Ovesni, K. (2006b), Commitment – A Base of Professionalism in Adult Education, at: *International Conference „Education and Values in the Balkan Countries”*, 29 June - 2 July, Bucharest, University of Bucharest
- Bulatović, R. (1987), Teorija profesionalnog obrazovanja odraslih: kako i zašto, u: Savićević, D. (ured.), *Andragoške studije na visokoškolskim institucijama u Jugoslaviji*, zbornik radova, Katedra za andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i Savez andragoških društava Jugoslavije, Beograd
- Despotović, M. (1997), *Znanje i kritičko mišljenje u odraslom dobu*, Beograd, Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu
- Goodlad, J. I., Soder, R. & Sirotnik, K. A., Eds. (1990), *The occupation of teaching in schools*, San Francisco, Jossey-Bass

- Hansman, C. A. & Sissel, P. A., Eds. (2001), *The Political Landscape of Adult Education, New Directions for Adult and Continuing Education*, No. 91, Summer, San Francisco, John Wiley & Sons, Inc
- Jarvis, P. (2002), *International Dictionary of Adult and Continuing Education*, London, Routledge Falmer
- Kulić, R. i Despotović, M. (2004), *Uvod u andragogiju*, prošireno i dopunjeno izdanje, Beograd, Svet knjige
- Merriam, Sh. B. and Brockett, R. G. (1997), *The Profession and Practice of Adult Education, An Introduction*, San Francisco, Jossey-Bass Inc
- Ovesni, K. (2007), *Profesionalizacija obrazovanja odraslih*, odbranjena doktorska disertacija, Beograd, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
- Savićević, D. (1989), *Koncepcija obrazovnih potreba u andragogiji*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Institut za pedagoška istraživanja i Katedra za andragogiju Filozofskog fakulteta
- Savićević, D. (2006), *Convergence or Divergence of Ideas on Andragogy in Different Countries*, A paper presented at Keynote session 2, on: *11th Standing Conference on the History of Adult Education (IESVA)*, September 27-30, 2006, Bamberg, Lehrstuhl Andragogik, Bamberg University
- Schön, D. A. (1983), *The Reflective Practitioner, How Professionals Think in Action*, New York, Basic Books

Kristinka Ovesni
Faculty of Philosophy, Belgrade

ANDRAGOGICAL KNOWLEDGE – A KEY TO PROFESSIONALIZATION OF THE FIELD OF ADULT EDUCATION

The paper discusses interrelationship between the formal professional education and the process of professionalization of the field of adult education. This process was considered as a process of structural change of occupation induced by the continuous development of professional knowledge in the first place, and as a process sustained by some other elements: professional association and autonomy, social control of profession, professional ethics and standards, etc. In the paper we considered influence of professional preparation in the field of adult education and influence of some elements of work, organization and bio-social sphere at some aspects of professionalization of the field of adult education.

Key words: professionalization, adult education, field of adult education, adult educators, human resources, knowledge